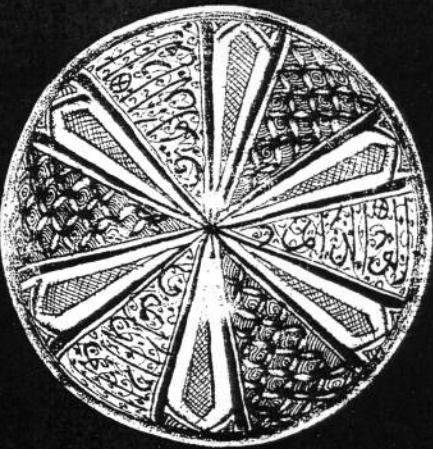
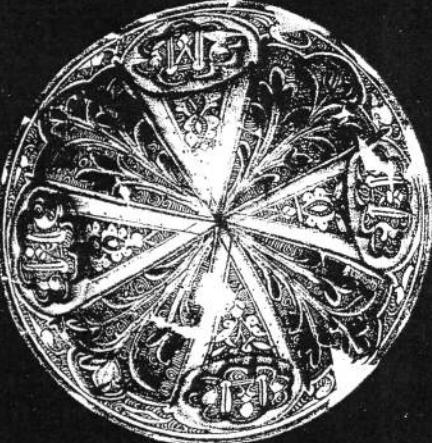
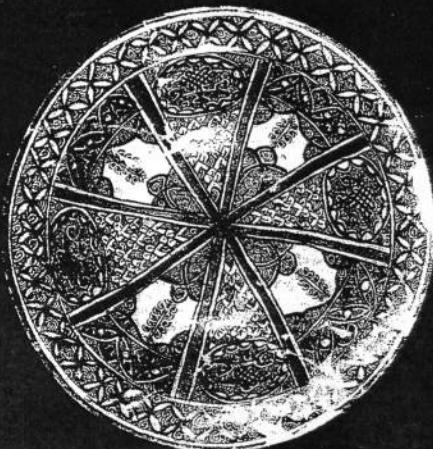

כתביה לעתיקות ארץ-ישראל וארצאות המקרה

ירושלים • שנה ל'ז • חוברת 126 • תשס"ג

חברה לחקר ארץ-ישראל ועתיקותיה • רשות העתיקות

QADMONIOT

A Journal for the Antiquities of Eretz-Israel and Bible Lands
Jerusalem, Vol. 36, No. 126, 2003

Israel Exploration Society • Israel Antiquities Authority

שוק הכרה בכך ש מבחינת הגודל והמהות המבנה הוא בחזקת אצטדיון, אך אצטדיון מסווג מיוון, שהוכשר להפעלה גם כהיפודרום על ידי התקנת תא זינוק למראות. מכאן היצורוף היפוסטדים, דהינו – מבנה לבאים: היפודרום / אצטדיון. מבנה הרודיאני זה הוא הגדל והקרום בקבוצה זו, ומהו אבטיפוס לקבוצה אלה ליה יש לשיר גם אם את ה"היפודרום" של גרסה, שבס, גדרה, בית שאן ועוד.

המתקן ההרודיאני שימש כאצטדיון למן חנוכתו, בכך שנערכו בו תחרויות אטלטיקה. אלה התקיימו גם בהמשך – ומן הסתם בתדרות גובהה יותר ממראות מרכבות – בהיותם קלים וולדים יותר לארגון, لكن לא היה כל צורך להקים בקיסריה. כמה שנים לאחר מכן אור-כך, אצטדיון חדש (שלא נתגלה) בנוסף על מבנה ההרודיאני המרוחה, כפי שמצוין פורט. מיקום האצטדיון בסמוך לארכון המשול תואם גם את נסיבות התקירית באצטדיון הגדל' בימי פונטוס פילוס, אליה מסוף יוסוף בן מתתיהו. לאばかり כי גם ההייפודרום התלמי הגדל של אלכסנדריה נודע בה כאצטדיון של העיר, והוא גדור בחרבה מוה ההרודיאני בקיסריה. האימפריה גם העביעה על כך שבמזרחה של האימפריה הרומית התקיימו מראות המרכבות ברגיל באצטדיון. גם מהמות גלדיטוריים ומחות ציד נערכו בפְּרוֹבִּינְקִיּוֹת המורוחות של האימפריה הרומית באצטדיון, וגם בכך מתאימים לכלול את המבנה של קיסריה בטיפוס האצטדיון.

במאמרי בקדמונות 124 העבויות על כך שהמרוצים באצטדיון ההרודיאני בקיסריה היו בנוסח אולימפייה, מוקובל במורה ההלניסטי. המחלוקת בין פורתה לאינה על השימוש במונח טבנוי וזה או אחר ("היפוסטדים"), או אצטדיון, במקום 'קרקטס') אלא מחלוקת מהותית בהרבה. הקונקטסט הארכיטקטוני והתרבותי של המבנה ההרודיאני מעורב במרוחה ההלניסטי ולא בקקטוס מקסמסו הרומי (מבנה שוצרחו החקנית גובשה רק בימי טריאנוס, לעללה מ-550 שנים לאחר חנוכת וירת המרווחים ההרודיאנית). אף אם אין פורתה מבל עמדה זו, מן הראויה היה להזכיר, ולא להביע, שכן והי חובה דידקטית.

במאמר מוקדם יותר, בקדמונות 121, עמ' 98, כתוב פורתה על המבנה הנידון: "...לפי הගדרתו האדריכלית [הוא] היה 'אמפתייאטרון', ואילו מבחינות תפוקדיו שימוש היפודרום, אצטדיון ואמפתייאטרון רומי גם יחד". המונח 'קרקטס' כל אינו נוכר אצל. ועל כן טעות היא לקרווא 'קרקטס' להיפודרום קרטן/אצטדיון המugen בתורות ההלניסטיות.

אלşa השימוש במונח 'קרקטס' אינו הכרחי כלל ועיקר, גם לצוין הקרקטס הגדל במוורה

על קרקטס, קרקטס וסבירת ברט – הערות למאמרו של ווסף פורתה בקדמונות 125: "מתקנים להציגות, למורזים ולאטלטיקה בקיסריה"

מאמר המתפרס בקדמונות "רוזה או ברט" כל שנים רבות קורט לפטוס דוח החפירה הסופי, בו ניתן להביא את הריאות במלואן. למאמר יש אופי של דוח ראשוני, והבמה מחייבת עצמות הירעה. במגלות אלה לא ניתן להימנע מניסוחים כולניים, אך אלה חייבות להיות גם מדויקים וחוירים, לכל יבנו בסתירות המחקר מבנים שלמים על סודות רועוים; לכל ייקבעו מונחים מוטעים שהיה קשה לשארם. ברכזון להצעיע על חילוקי הדעות הקיימים בין פורתה בדרכם צורטו ואופו של מבנה השעשועים ההרודיאני – אצטדיון" בפי (קדמונות 124, עמ' 83-80) – "קרקטס ההרודיאני" בפי פורתה (ו"אמפתייאטרון" בפי יוסוף בן מתתיהו).

קרקטס? הרודיאני?

חולקת מתכני השעשועים לארכעה סוגים: תיאטרון, אמפתייאטרון אצטדיון וקרקטס, כפי שפורט מציג, היא חלקה בסיסית ופשטנית. גם בתחום זה חלה בשנים האחרונות התקדמות במחקר, והמין הארכיטקטוני של מבנים אלה הוא כיוון מעודן יותר, וזאת יותר מפעם אחת. ארכון מציעה הסבר הלופי: דמות קיבלה הגיעה לדור לא ישירות מפריגיה כי אם דרך אתר מותוך – דוגמת האי דלוס – אי סהרים קוסמопוליטי שאירח תושבים מארצות רבות, וביניהם גם מארכז'ישראל (עמ' 56). יחד עם זאת היא מוסיפה כי "הבחורה בפלחהן והעשהיה בהחלט להיעיד כי היו בין תושבי דור בעל זיקה קדומה לפרגניה וללידיה".

ברצוני להציג שוקה קדומה ולآلלה הגדולה של אנטוליה הוחרת לימים קדומים בהרבה מאלל של התקופות הפרסית וההלניסטית. במאמרי "לבבויות זהותו של דגון אלהי הפלשתים" (קדדרה, 54, תש"ז, עמ' 42-43) ובגוסה אגנית בכתבת העת Syria 69 (1992) pp. 432-450 בודקי בדנתם במקורותיה של 'האללה הגדולה' הפלשתית המזועגת בצלמיות מטיבוס אשדרוד'. על פי ניתוח איקונוגרפיה של צלמיות האלה עצמה (למשל, כישו הראש רומי הפולוס) וכן על פי צייר נסף הקשור לפולחנה (כגון, צלמיות המקוננות, הגביעים רומיים וככל הניגינה) העשייה בהדרותה שיאלה של אסיה הקטנה (קרי, קובקה/קיבלה) היא הקרויה ביותר לאלה הפלשתית, ומכל מקום קרבתה אליה אינה נफולת מן הקרבה של האלה המיקנית" (שם, עמ' 41).

¹ בתוכן העיניינים שובש שם המאמר. המילה האחונה צריכה להיות "ההרודיאני" ולא כפי שכתב.

"אלות ופולחנים מטל דור" – הערה למאמרו של אפרים שטרן בקדמונות 124, עמ' 108-115 – ולהעדרותיה של עדיו אורליק בקדמונות 125 עמ'

56-55

במאמרו אין אפרים שטרן, בין השאר, בצלמת חרס הלניסטי המתארת את דמותה של האלה הפריגית קיבלה. בנוסף לצלמיות שלמה זו נגלו בטל דור גם מספר שרירים מצליות דומות, בניסונו להסביר את הפופולריות منها נהנתה אלה בו בדור – לעומת נדירותם באזוריים אחרים שמקורם לאנטוליה – מציע שטרן כי "אפשר הדבר שעליות קיבלה מדור מעידות כי בין תושביה היונים של העיר – אותן אנחנו מכנים בדרכם כל שם יונני מוחשיים – התיישבו בעיר הזה עד לפני הכיבוש המוקדני גם פרגים ולודים" (עמ' 12).

בהעדרותיה למאומו של שטרן מתארכת ערי אRELיך את הצלמת על סמך מקובלות מקפריסן מהתקופה ההלניסטית המאוחרת (שליחי מהה' ומאה' לפניו סה'נ'). גם היא תזהה עם משמעות הנוכחות הבולטות של אלה זו בדורו, הנעדרת מקופוטים הלניסטיים אחרים בארץ-ישראל ובפנייה. ארליך מציע הסבר הלופי: דמות קיבלה הגיעה לדור לא ישירות מפריגיה כי אם דרך אתר מותוך – דוגמת האי דלוס – אי סהרים קוסמופוליטי שאירח תושבים מארצות רבות, וביניהם גם מארכז'ישראל (עמ' 56). יחד עם זאת היא מוסיפה כי "הבחורה בפלחהן והעשהיה בהחלט להיעיד כי היו בין תושבי דור בעל זיקה קדומה לפרגניה וללידיה".

ברצוני להציג שוקה קדומה ולآلלה הגדולה של אנטוליה הוחרת לימים קדומים בהרבה מאלל של התקופות הפרסית וההלניסטית. במאמרי "לבבויות זהותו של דגון אלהי הפלשתים" (קדדרה, 54, תש"ז, עמ' 42-43) ובגוסה אגנית בכתבת העת Syria 69 (1992) pp. 432-450 בודקי בדנתם במקורותיה של 'האללה הגדולה' הפלשתית המזועגת בצלמיות מטיבוס אשדרוד'. על פי ניתוח איקונוגרפיה של צלמיות האלה עצמה (למשל, כישו הראש רומי הפולוס) וכן על פי צייר נסף הקשור לפולחנה (כגון, צלמיות המקוננות, הגביעים רומיים וככל הניגינה) העשייה בהדרותה שיאלה של אסיה הקטנה (קרי, קובקה/קיבלה) היא הקרויה ביותר לאלה הפלשתית, ומכל מקום קרבתה אליה אינה נפולת מן הקרבה של האלה המיקנית" (שם, עמ' 41).

ambil להיכנס לדין מתי בדיק ו מהיכן הובאו צלמיות קיבלה לדור, יש לשער שהן מזאו בעיר בר נחוב לזיקה דתית עם מסורות עתיקות יומנן של פולחן 'האללה הגדולה' של אנטוליה אשר הובאה לארץ בידי 'גויי הים' מארצות מוצאם.

איתמר זינגר